

Repertoriul jurisprudenței

CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
MACIEJ SZPUNAR
prezentate la 14 mai 2014¹

Cauza C-205/13

**Hauck GmbH & Co. KG
împotriva
Stokke A/S,
Stokke Nederland BV,
Peter Opsvik
și
Peter Opsvik A/S**

[cerere de decizie preliminară formulată de Hoge Raad der Nederlanden (Țările de Jos)]

„Mărci — Motive de refuz sau de nulitate a înregistrării — Marcă tridimensională constituită din forma produsului — Directiva 89/104/CEE — Articolul 3 alineatul (1) litera (e) prima liniuță — Semn constituit exclusiv din forma impusă de chiar natura produsului — Articolul 3 alineatul (1) litera (e) a treia liniuță — Semn constituit exclusiv din forma care dă valoare substanțială produsului — Scaunul pentru copii Tripp Trapp”

I – Introducere

1. Problematika mărcilor constituite din însăși forma produsului nu reprezintă o noutate în domeniul dreptului proprietății intelectuale. Din documentele întocmite în cadrul Organizației Mondiale a Proprietății Intelectuale (OMPI) reiese că, deja la mijlocul secolului XIX, instanțele franceze admiteau posibilitatea protecției unei mărci constituite din forma sau ambalajul produsului. În anul 1858, s-a autorizat, de exemplu, protecția unui semn constituit din forma unei tablete de ciocolată².

2. Problematika înregistrării acestui tip de semn este marcată cu certitudine de un aspect specific esențial, și anume împrejurarea că dispare diferența dintre semn și obiectul care corespunde respectivului semn, iar obiectul devine propriul semn. În domeniul dreptului mărcilor apare astfel riscul ca exclusivitatea care se află la baza înregistrării mărcii să se extindă asupra unor caracteristici ale produsului exprimate prin forma acestuia. Acest fapt poate conduce la limitarea posibilității accesului pe piață al unor produse concurente.

1 — Limba originală: polona.

2 — A se vedea lucrările celei de a 17-a reuniuni a Comitetului permanent al OMPI privind dreptul mărcilor, desenelor sau modelelor industriale și indicațiilor geografice, care a avut ca obiect noi tipuri de mărci (disponibile pe pagina de internet <http://www.wipo.int/policy/fr/sct/>). Doctrina respectivă arată că înregistrarea acestor mărci este posibilă cu certitudine, cu excepția formelor impuse „de natura produsului” sau care sunt condiționate de cerințe de producție. S-a subliniat de asemenea posibilitatea unei protecții cumulative, pe baza Legii din 1806 privind protecția desenelor și modelelor. A se vedea în acest sens Pouillet, E., *Traité des marques de fabrique et de la concurrence déloyale en tous genres*, Paris, Marchal et Billard, 1875, p. 38-41. În Polonia, în perioada interbelică, înregistrarea mărcilor constituite din forme tridimensionale era autorizată în mod expres, în temeiul articolului 107 din Legea din 5 februarie 1924 privind protecția invențiilor, desenelor și mărcilor.

3. Împrejurarea menționată anterior a fost luată în considerare în cadrul dreptului Uniunii privind mărcile. În acest sens, s-a introdus o dispoziție specială care privește semne care reprezintă forma produsului. În perioada care prezintă relevanță pentru situația de fapt din prezenta cauză, această dispoziție figura la articolul 3 alineatul (1) litera (e) din Directiva 89/104³.

4. Întrebările formulate de Hoge Raad der Nederlanden (instanța supremă în Țările de Jos) în cadrul cererii de decizie preliminară se referă la o cerere de declarare a nulității unei mărci tridimensionale pe care o reprezintă scaunul pentru copii Tripp Trapp. Prezenta cauză va oferi Curții pentru prima dată ocazia de a interpreta cele două motive de refuz prevăzute la articolul 3 alineatul (1) litera (e) din Directiva 89/104/CEE, care interzic înregistrarea unui semn constituit exclusiv dintr-o formă „impusă de chiar natura produsului” (prima liniuță a acestei dispoziții) sau „care dă valoare substanțială produsului” (a treia liniuță).

II – Cadrul juridic

A – Dreptul Uniunii

5. Articolul 3 alineatul (1) din Directiva 89/104, intitulat „Motivele de refuz sau de nulitate”, dispune:

„Sunt refuzate înregistrării sau pot să fie declarate nule, dacă sunt înregistrate:

[...]

(e) semnele constituite exclusiv:

- din forma impusă de chiar natura produsului;
- din forma produsului necesar obținerii unui rezultat tehnic;
- din forma care dă valoare substanțială produsului;

[...]”

B – Convenția Benelux

6. În Țările de Jos, dreptul mărcilor este reglementat de Convenția Benelux în materie de proprietate intelectuală (mărci, desene și modele industriale), semnată la Haga la 25 februarie 2005 (denumită în continuare „Convenția Benelux”). Articolul 2.1 din această convenție, intitulat „Semne care pot să constituie o marcă Benelux”, prevede:

„[...]”

2. Cu toate acestea, nu pot fi considerate ca fiind mărci formele care sunt impuse de chiar natura produsului, care dau valoare substanțială produsului sau care sunt necesare obținerii unui rezultat tehnic.”

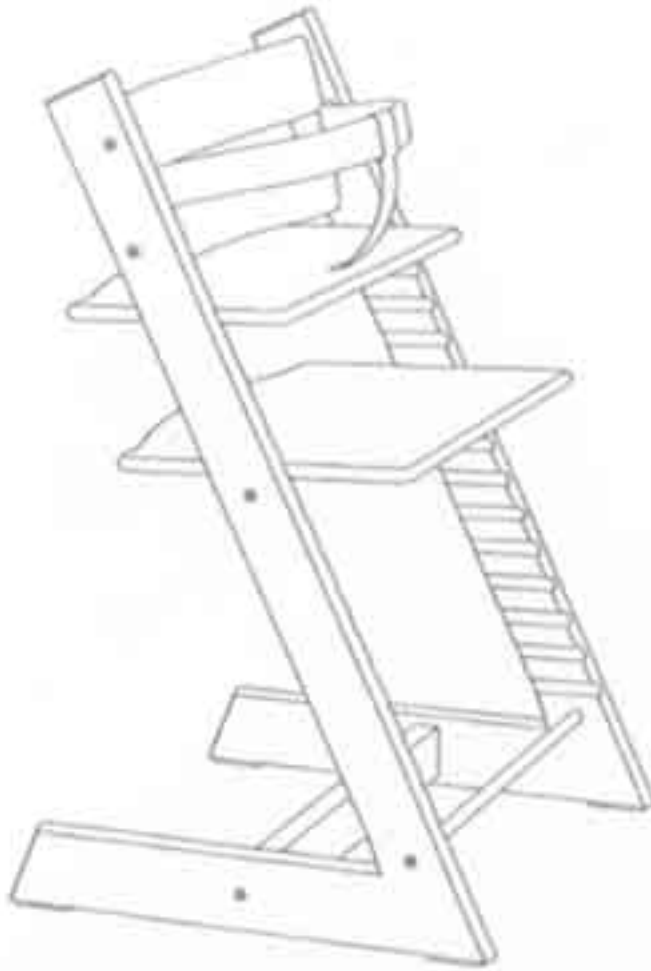
3 — Prima directivă 89/104/CEE a Consiliului din 21 decembrie 1988 de apropiere a legislațiilor statelor membre cu privire la mărci (JO 1989, L 40, p. 1, Ediție specială, 17/vol. 1, p. 92, denumită în continuare „directiva”). Această directivă a fost codificată ulterior prin Directiva 2008/95/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 octombrie 2008 de apropiere a legislațiilor statelor membre cu privire la mărci (JO L 299, p. 25). Cu toate acestea, având în vedere situația de fapt din prezenta cauză, se aplică dispozițiile Directivei 89/104/CEE. Problematika mărcilor constituite din forma produsului este prevăzută de ambele acte normative la articolul 3 alineatul (1) litera (e), cu un mod de redactare identic.

III – Procedura principală

7. Peter Opsvik a proiectat scaunul pentru copii Tripp Trapp la începutul anilor '70 ai secolului XX. Acest proiect a beneficiat de numeroase premii și a fost expus în muzee.

8. În anul 1972, grupul de întreprinderi Stokke, căruia îi aparțin cele două pârâte din procedura principală, și anume societatea norvegiană Stokke A/S și societatea olandeză Stokke Nederland BV, a introdus scaunul Tripp Trapp pe piață. Pentru această formă, drepturi de proprietate intelectuală revin de asemenea celorlalți doi pârâți, Peter Opsvik și societatea norvegiană Peter Opsvik A/S.

9. La 8 mai 1998, Stokke A/S a depus la Biroul pentru Proprietate Intelectuală al Benelux o cerere de înregistrare a mărcii reprezentate de aspectul exterior al scaunului Tripp Trapp. Cererea de înregistrare a mărcii se referea la „scaune, în special scaune pentru copii”, care, pe baza Aranjamentului de la Nisa privind clasificarea internațională a produselor și serviciilor în vederea înregistrării mărcilor din 15 iunie 1957, fac parte din clasa 20. Marca în cauză, înregistrată cu numărul 0639972 (denumită în continuare „marca Tripp Trapp”), se constituie din următoarea formă:

10. Societatea germană Hauck GmbH & Co. KG (denumită în continuare „Hauck”) produce și comercializează articole pentru copii, printre care se numără și modelele de scaune pentru copii care poartă denumirile „Alpha” și „Beta”.

11. Stokke A/S, Stokke Nederland BV, Peter Opsvik și Peter Opsvik A/S (denumiți în continuare, împreună, „Stokke și Opsvik”) au introdus o acțiune împotriva Hauck la Rechtbank 's-Gravenhage și au invocat faptul că vânzarea scaunelor „Alpha” și „Beta” ar încălca drepturile de autor, precum și drepturile care derivă din înregistrarea mărcii Tripp Trapp.

12. Hauck a introdus cerere reconvențională și a solicitat printre altele declararea nulității înregistrării mărcii Tripp Trapp.

13. Prin hotărârea din 4 octombrie 2000, Rechtbank 's-Gravenhage a admis cererea întemeiată pe încălcarea drepturilor de autor formulată de Stokke și Opsvik. În rest, instanța a considerat că pretențiile formulate de Hauck prin cererea reconvențională sunt întemeiate și a declarat nulitatea înregistrării mărcii Tripp Trapp.

14. În apel, Gerechtshof te 's-Gravenhage a anulat în parte această hotărâre, printre altele în ceea ce privește cererea de despăgubire întemeiată pe încălcarea drepturilor de autor și a menținut hotărârea în ceea ce privește declararea nulității înregistrării mărcii.

15. Din hotărârea instanței de trimitere rezultă că, în apel, Stokke și Opsvik au susținut că valoarea substanțială a scaunului Tripp Trapp nu ar rezulta neapărat din forma sa atractivă, ci mai degrabă din funcționalitatea acestuia. În plus aceștia au arătat că, dacă se ia în considerare multitudinea de forme de scaune pentru copii, marca Tripp Trapp nu s-ar constitui exclusiv din forma impusă chiar de natura produsului. În schimb, Hauck a susținut că forma atractivă a scaunului Tripp Trapp ar avea o influență asupra valorii substanțiale a produsului. În plus, această formă ar prezenta un grad înalt de funcționalitate și ar fi astfel impusă de natura produsului.

16. În hotărârea sa, Gerechtshof te 's-Gravenhage a constatat printre altele că forma în cauză ar fi deosebit de atractivă și ar conferi o valoare substanțială scaunului Tripp Trapp. Având în vedere tocmai forma sa, acest scaun ar fi adaptat în special în calitate de scaun pentru copii. Acest scaun ar prezenta siguranță, fiabilitate, confort, astfel încât forma sa ar trebui considerată de natură „pedagogică” și „ergonomică”. Astfel, forma scaunului Tripp Trapp ar fi condiționată de natura produsului în discuție. Consumatorul ar cumpăra acest scaun din cauza avantajelor de ordin estetic și practic. S-ar putea presupune că consumatorul ar căuta aceste caracteristici la produsele concurenței. O marcă constituită, precum marca Tripp Trapp, exclusiv din forma impusă de chiar natura produsului și care dă de asemenea valoare substanțială respectivului produs, ar îndeplini cerințele pentru declararea nulității înregistrării prevăzute la articolul 2.1 alineatul 2 din Convenția Benelux. În acest sens, împrejurarea potrivit căreia caracteristicile produsului, menționate anterior, ar fi putut fi realizate și prin folosirea altor forme nu ar prezenta relevanță.

17. Ambele părți au formulat recurs în fața Hoge Raad împotriva hotărârii pronunțate de Gerechtshof te 's-Gravenhage.

IV – Întrebările preliminare și procedura în fața Curții

18. În aceste condiții, Hoge Raad a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

- „1 a) Motivul de refuz sau de nulitate prevăzut la articolul 3 alineatul (1) litera (e) [prima liniuță] din Directiva [89/104], în versiunea codificată prin Directiva [2008/95], potrivit căruia mărcile tridimensionale nu pot fi constituite exclusiv din forma unui produs, care este impusă chiar de natura produsului, se referă la o formă care este indispensabilă pentru funcționalitatea unui produs sau poate fi vorba despre o astfel de formă deja dacă produsul dispune de una sau mai multe caracteristici funcționale esențiale pe care consumatorul le-ar putea căuta și la produsele concurenților?

- b) Cum trebuie interpretată această prevedere în cazul în care nu se aplică niciuna dintre cele două variante?
- 2) a) Motivul de refuz sau de nulitate a înregistrării prevăzut la articolul 3 alineatul (1) litera (e) [a treia liniuță] din Directiva [89/104], în versiunea codificată prin Directiva [2008/95], conform căruia mărcile tridimensionale nu trebuie să fie constituite exclusiv dintr-o formă care dă valoare substanțială produsului se referă la motivul (sau la motivele) care a stat la baza deciziei de a cumpăra a publicului vizat?
- b) În sensul prevederii menționate, «forma care dă valoare substanțială produsului»⁴ există doar atunci când, în comparație cu restul valorilor (de exemplu siguranță, confort și adecvare în cazul scaunelor pentru copii), această formă trebuie considerată ca valoarea predominantă, cea mai importantă, sau poate fi vorba despre o astfel de formă și atunci când, pe lângă această valoare, produsul dispune și de alte valori, care trebuie considerate, de asemenea, substanțiale?
- c) Pentru răspunsul la întrebările 2 litera a) și 2 litera b), este decisivă opinia majorității publicului vizat sau instanțele pot statua că opinia unei părți a publicului este suficientă pentru a aprecia valoarea în cauză ca fiind «substanțială», în sensul prevederii menționate mai sus?
- d) În cazul unui răspuns [afirmativ] la întrebarea 2 litera c) în sensul menționat la final: ce dimensiune trebuie să aibă respectiva parte a publicului?
- 3) Articolul 3 alineatul (1) din Directiva [89/104], în versiunea codificată prin Directiva [2008/95], trebuie interpretat în sensul că motivul de excludere prevăzut la litera (e) există *mutatis mutandis* când marca figurativă cuprinde un semn căruia i se aplică [prima liniuță] și care intră în rest sub incidența [cele de a treia liniuțe]?”

19. Cererea de decizie preliminară a fost primită la Curte la 18 aprilie 2013.

20. Au depus declarații scrise părțile din procedura principală, alături de guvernele german, italian, guvernul Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, guvernul portughez și Comisia Europeană.

21. Aceste părți, cu excepția guvernelor italian și portughez, au participat și la ședința din 26 februarie 2014.

V – **Apreciere**

22. După cum am menționat anterior, Directiva 84/104 cuprinde la articolul 3 alineatul (1) litera (e), pe lângă motivele generale de refuz sau de nulitate a înregistrării unei mărci, o prevedere specială care se referă numai la semne constituite din forma respectivului produs⁵.

4 — Trebuie menționat aici că există o anumită diferență între fragmentul citat, astfel cum este redactat în limba de procedură, care se referă la „forma care dă valoare substanțială produsului” (o redactare identică fiind reținută în limbile germană, spaniolă, engleză, franceză și altele), și modul de redactare a aceleiași dispoziții în limba polonă, care se referă la „o formă care sporește în mod semnificativ valoarea produsului” [„kształt zwiększający znacznie wartość towaru”]. Această diferență nu generează, în opinia noastră, nicio divergență în înțelegerea acestei dispoziții.

5 — Această noțiune cuprinde forme bi- sau tridimensionale și semne grafice (mărci figurative), care redau forma produsului; a se vedea Hotărârea Philips, C-299/99, EU:C:2002:377, punctul 76. O prevedere cu același conținut a fost introdusă la articolul 7 alineatul (1) litera (e) din Regulamentul (CE) nr. 207/2009 al Consiliului din 26 februarie 2009 privind marca comunitară (JO L 78, p. 1) și figura anterior la articolul 7 alineatul (1) litera (e) din Regulamentul (CE) nr. 40/94 al Consiliului din 20 decembrie 1993 privind marca comunitară (JO 1994, L 11, p. 1, Ediție specială, 17/vol. 1, p. 146).

23. Aplicabilitatea oricăruia dintre cele trei motive prevăzute la articolul 3 alineatul (1) litera (e) exclude înregistrarea mărcii. În acest sens, aceste motive au un caracter definitiv, iar aplicarea lor, spre deosebire de motivele de refuz sau de nulitate a înregistrării unei mărci de la articolul 3 alineatul (1) literele (b), (c) și (d) din directivă, nu poate fi exclusă atunci când, ca urmare a utilizării ei, respectiva marcă dobândește un așa-zis „caracter distinctiv secundar [articolul 3 alineatul (3) din directivă]”⁶.

24. Curtea a interpretat deja în repetate rânduri motivul prevăzut la articolul 3 alineatul (1) litera (e) a doua liniuță din directivă. Acest motiv vizează refuzul înregistrării mărcilor constituite „din forma produsului necesar obținerii unui rezultat tehnic”⁷. În prezenta cauză, Curtea este sesizată cu interpretarea articolului 3 alineatul (1) litera (e) cu privire la motivele menționate la prima și la a treia liniuță. Cererea instanței naționale se referă și la eventuala posibilitate a aplicării cumulative a ambelor criterii.

A – Ratio legis a articolului 3 alineatul (1) litera (e) din directivă

25. În opinia Curții, diferitele motive de refuz sau de nulitate a înregistrării prevăzute la articolul 3 alineatul (1) din directivă trebuie interpretate în lumina interesului general care se află la baza acestora⁸.

26. În lumina jurisprudenței Curții cu privire la articolul 3 alineatul (1) litera (e) a doua liniuță din directivă, interesul general care se află la baza acestei prevederi este evitarea monopolizării unor caracteristici esențiale ale produselor care derivă din forma acestora.

27. În opinia Curții, obiectivul articolului 3 alineatul (1) litera (e) a doua liniuță din directivă este să se evite ca înregistrarea mărcii să confere un monopol pentru soluții tehnice sau caracteristici utilitare unui produs pe care utilizatorul îl poate căuta și la produsele concurenților. Această prevedere vizează să evite transformarea protecției conferite prin marcă într-un impediment pentru concurenții care doresc să ofere produse cu aceste soluții tehnice sau cu aceste caracteristici utilitare⁹.

28. Nu avem îndoieli că obiectivul menționat anterior se află la baza tuturor celor trei motive de refuz al înregistrării prevăzute la articolul 3 alineatul (1) litera (e) din directivă. Toate cele trei motive de refuz al înregistrării sunt menite să asigure intrarea caracteristicilor esențiale ale respectivului produs, care se întemeiază pe forma acestuia, în domeniul public.

29. Rațiunea de a fi a acestui obiectiv este mai profundă și se referă la criteriile de natură axiologică ale dreptului protecției mărcilor.

6 — Hotărârea Philips, EU:C:2002:377, punctul 75, și Hotărârea Benetton Group, C-371/06, EU:C:2007:542, punctele 25-27.

7 — Hotărârea Philips, EU:C:2002:377, și Hotărârea Lego Juris/OAPI, C-48/09 P, EU:C:2010:516, și Hotărârile Tribunalului Yoshida Metal Industry/OAPI – Pi-Design și alții (Reprezentarea unei suprafețe triunghiulare cu puncte negre), T-331/10, EU:T:2012:220, Yoshida Metal Industry/OAPI – Pi-Design și alții (Reprezentarea unei suprafețe cu puncte negre), T-416/10, EU:T:2012:222, Reddig/OAPI – Morleys (Măner de cuțit), T-164/11, EU:T:2012:443.

8 — Hotărârea Windsurfing Chiemsee, cauzele conexe C-108/97 și C-109/97, EU:C:1999:230, punctele 25-27, și Hotărârea Philips, EU:C:2002:377, punctul 77.

9 — Hotărârea Windsurfing Chiemsee, EU:C:1999:230, punctul 25, și Hotărârea Philips EU:C:2002:377, punctele 78 și 79.

30. În calitate de bun imaterial, o marcă are capacitatea de a trezi în gândirea destinatarilor anumite asocieri între produs (sau serviciu) și respectivul semn¹⁰. Grație acestei împrejurări, destinatarul poate asocia respectiva marcă cu originea unor produse cu o calitate constantă. O marcă asigură caracterul unitar al caracteristicilor produselor dobândite și reduce astfel riscul legat de accesul limitat la informații și de costurile căutării produsului potrivit. Sistemul mărcilor consolidează astfel transparența pieței deoarece compensează disproporția dintre condițiile complicate de marketing și cunoștințele limitate ale consumatorului legate de aceste condiții¹¹.

31. Având în vedere funcțiile sale economice, sistemul mărcilor este indispensabil pentru formarea unei concurențe loiale pe baza prețurilor și a calității produselor¹². Trebuie remarcat în acest sens că exclusivitatea utilizării respectivului bun imaterial, care constituie o caracteristică a tuturor drepturilor de proprietate intelectuală, nu conduce de obicei, în contextul mărcilor, la o limitare a concurenței. Caracterul exclusiv al utilizării respectivului semn (marca) nu limitează libertatea concurenților de a-și oferi produsele. Aceștia pot alege în mod liber din rezervorul, practic infinit, de potențiale semne (mărci).

32. Totuși, în anumite situații, existența unor drepturi exclusive asupra unei mărci poate conduce la denaturări ale concurenței.

33. Articolul 3 alineatul (1) litera (e) din directivă vizează evitarea situației în care, prin instituirea exclusivității anumitor caracteristici esențiale ale produsului, care prezintă relevanță pentru o concurență eficientă pe respectiva piață, înregistrarea unei forme să permită obținerea unui avantaj concurențial în mod neloial. S-ar pune astfel în discuție scopul regimului de protecție a mărcilor.

34. Un exemplu, chiar dacă nu singurul, pentru o astfel de utilizare a regimului de protecție a mărcilor îl reprezintă cumulul protecției bazate pe înregistrarea mărcii cu cea rezultată din alte drepturi de proprietate intelectuală. Dorim să subliniem în acest sens că, în principiu, acest cumul al protecției este admisibil în dreptul Uniunii. De exemplu, înregistrarea unui desen sau model industrial nu exclude posibilitatea de a proteja aceeași formă tridimensională în calitate de marcă, în măsura în care, desigur, sunt îndeplinite condițiile pentru înregistrarea unei mărci¹³.

35. Se impune totuși să subliniem că scopul sistemului de protecție a mărcilor, care constă în crearea bazelor pentru o concurență loială, printr-o mai mare transparență a pieței, diferă de premisele pe care se întemeiază protecția celorlalte drepturi de proprietate intelectuală, care urmăresc, într-o formulare simplificată, promovarea inovației și a creativității.

36. Această diferență între obiective explică de ce protecția drepturilor care derivă din înregistrarea unei mărci se aplică pe termen nelimitat și de ce, în schimb, legiuitorul a limitat temporal protecția altor drepturi de proprietate intelectuală. Această limitare reprezintă rezultatul punerii în balanță a interesului public legat de protecția inovației și a creativității, pe de o parte, și a interesului economic care se bazează pe posibilitatea utilizării realizărilor intelectuale ale altor persoane în scopul progresului economico-social, pe de altă parte.

10 — A se vedea Skubisz, R., *Prawo z rejestracji znaku towarowego i jego ochrona. Studium z zakresu prawa polskiego na tle prawnoporównawczym* [Înregistrarea și protecția mărcilor. Studiu de drept comparat în dreptul polonez], Lublin, 1988, p. 15-18, 235 și 236, Wojcieszko-Głuszko, E., „Pojęcie znaku towarowego” [Noțiunea de marcă], în *System prawa prywatnego* [Sistemul dreptului privat], tomul 14b – *Prawo własności przemysłowej* [Dreptul proprietății intelectuale], Varșovia, CH Beck, Instytut Nauk Prawnych PAN, 2012, p. 427-428.

11 — A se vedea Landes, W. M., Posner, R. A., *The Economic Structure of Intellectual Property Law*, Cambridge, Harvard University Press, 2003, p. 166-168, Griffiths, A., *An Economic Perspective on Trade Mark Law*, Cheltenham, Elgar Publishing, 2011, p. 47-53, 157.

12 — A se vedea Hotărârea Lego Juris/OAPI, EU:C:2010:516, punctul 38, și Hotărârea Pi-Design și alții/Yoshida Metal Industry, cauzele conexe C-337/12 P-C-340/12 P, EU:C:2014:129, punctul 42.

13 — Această posibilitate rezultă *inter alia* din articolul 16 din Directiva 98/71/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 octombrie 1998 privind protecția juridică a desenelor și a modelelor industriale (JO L 289, p. 28, Ediție specială, 13/vol. 24, p. 106). A se vedea Szwaja, J., Wojcieszko-Głuszko, E., Mika, I. B., „Kumulacja i kolizja praw własności przemysłowej (na przykładzie wzorów przemysłowych i znaków towarowych)” [Cumularea și intrarea în conflict a drepturilor de proprietate industrială (pe exemplul desenelor și modelelor industriale și al mărcilor)], *Kwartalnik Prawa Prywatnego* [Jurnal trimestrial de drept privat], 2001, tomul 2, p. 343.

37. Utilizarea dreptului mărcilor cu scopul extinderii exclusivității asupra bunurilor imateriale protejate în temeiul altor drepturi de proprietate intelectuală ar putea conduce, după expirarea acelor drepturi, la dereglarea echilibrului de interese realizat de către legiuitor prin limitarea duratei utilizării acestor drepturi.

38. Prezenta problemă este reglementată diferit în sistemele de drept¹⁴. Legiuitorul Uniunii a soluționat-o prin elaborarea unor criterii cu caracter normativ care pot constitui motive de refuz absolute pentru înregistrarea mărcii constituite din forma unui produs.

39. Aceste motive de refuz, prevăzute la articolul 3 alineatul (1) litera (e) din directivă, împiedică totodată folosirea dreptului mărcilor într-un scop neconform cu premisele care stau la baza acestuia. Ele servesc protecției concurenței loiale și fac imposibilă monopolizarea caracteristicilor esențiale ale respectivului produs, care prezintă relevanță din perspectiva unei concurențe eficiente pe piața respectivă. Acestea servesc în special și asigurării unui echilibru de interese definit de legiuitor prin limitarea duratei protecției aplicabile în temeiul altor drepturi de proprietate intelectuală.

40. În lumina celor ce precedă, dorim să trecem la analiza întrebărilor formulate de către instanța de trimitere.

B – Interpretarea dispozițiilor articolului 3 alineatul (1) litera (e) prima liniuță din directivă (prima întrebare)

41. Prima întrebare formulată de către instanța de trimitere se referă la interpretarea noțiunii „formă impusă de chiar natura produsului”.

42. În ceea ce privește această întrebare, din hotărârea Hoge Raad rezultă că, cel puțin în parte, caracteristicile formei scaunului de copii în cauză ar fi condiționate de caracteristicile sale funcționale, în special de siguranță, confort și soliditate. În plus, acest scaun ar dispune și de avantaje de natură „pedagogică” și „ergonomică”.

43. În opinia Stokke și a Opsvik, susținută în procedura principală, caracteristicile scaunului în cauză nu ar justifica suficient aplicarea motivului de refuz sau de nulitate care ar viza aspectul formei impuse de chiar natura produsului [articolul 3 alineatul (1) litera (e) prima liniuță]. În opinia Stokke și a Opsvik, acest motiv de refuz sau de nulitate se referă la produse a căror formă ar fi prestabilită și care nu ar dispune de forme alternative.

44. După cum am arătat deja, până acum, Curtea nu a avut ocazia să se pronunțe cu privire la interpretarea articolului 3 alineatul (1) litera (e) prima liniuță¹⁵.

45. În primul rând, am dori să subliniem că există două opinii cu privire la interpretarea acestei prevederi, care se regăsesc atât în literatura de specialitate, cât și în observațiile participanților la procedură.

14 — În dreptul federal al Statelor Unite ale Americii, această problemă este tratată în cadrul așa-zisei „doctrine a funcționalității” („functionality doctrine”), care a fost dezvoltată prin jurisprudență și codificată ulterior prin lege; a se vedea Horton, A., „Designs, shapes and colours: a comparison of trade mark law in the United Kingdom and the United States”, în *European intellectual property review*, 1989, volumul 11, p. 311.

15 — Cu privire la articolul 7 alineatul (1) litera (e) prima liniuță din Regulamentul nr. 40/94, a se vedea Hotărârea Tribunalului Procter & Gamble/OAPI (Forma unui săpun), T-122/99, EU:T:2000:39, punctul 55.

46. Prima opinie, adeptă a unei interpretări stricte, pornește de la ideea că noțiunea „forma impusă de chiar natura produsului” s-ar referi la forma care este indisolubil legată de natura produsului respectiv și care nu lasă producătorului nicio posibilitate de contribuție personală¹⁶. Această interpretare limitează domeniul de aplicare al acestui motiv la produse care nu pot lua forme alternative, așadar la produse naturale (un exemplu clasic pentru aplicarea acestui motiv îl reprezintă excluderea posibilității înregistrării „forme de banană pentru banane”) și la produse industriale cu caracteristici de formă reglementate (de exemplu mingea de rugby).

47. Aceasta pare a fi opinia preponderentă în cadrul practicii administrative a Oficiului pentru Armonizare în cadrul Pieței Interne (denumit în continuare „OAPI”) în ceea ce privește marca comunitară¹⁷.

48. În lumina celei de a doua opinii, care se bazează pe o interpretare extensivă, acest motiv cuprinde, pentru ansamblul produselor, cea mai uzuală formă, care reflectă cel mai bine esența produsului în cauză¹⁸. Este vorba despre semne care sunt tipice pentru respectiva categorie semantică și care, cu alte cuvinte, trimit la reprezentările pe care și le face publicul cu privire la caracteristicile esențiale ale produsului respectiv. Interzicerea înregistrării ar viza doar caracteristicile categoriei (caracteristicile generice) ale respectivului produs, care ar rezulta din funcția acestuia. În schimb, interdicția nu ar viza caracteristicile speciale ale produsului respectiv și nici pe cele care ar rezulta din folosirea concretă a acestui produs¹⁹.

49. În lumina celei de a doua opinii prezentate, nu este admisibilă înregistrarea unei forme, care ar prezenta exclusiv caracteristici care, în mod obișnuit, ar fi considerate tipice pentru aceasta, cum ar fi, pentru a rămâne la exemplele prezentate în cadrul ședinței de către guvernul Regatului Unit și frecvent menționate în doctrină, forma unui paralelipiped pentru cărămizi, forma unui vas cu capac și mâner pentru un ceainic sau a dinților dispuși ca o furcă, în cazul unei furculițe.

50. În opinia noastră, primul punct de vedere, adept al unei interpretări restrictive, trebuie respins *ratione legis*, deși poate fi primit în temeiul unei interpretări literale a prevederii.

51. Mai întâi, această primă opinie riscă să aducă atingere esenței înseși a motivului vizat la articolul 3 alineatul (1) litera (e) prima liniuță din directivă. Este puțin credibil că un legiuitor rațional ar prevedea un motiv de refuz sau de nulitate al cărui domeniu de aplicare să fie atât de restrâns încât să cuprindă doar forme care au fost create de natură sau au fost instituite prin norme. O interpretare atât de restrictivă a acestui criteriu este superfluă, deoarece aceste forme nu dispun în mod evident de caracter distinctiv și nici nu îl pot dobândi prin uz. Înregistrarea acestora ar fi oricum exclusă în lumina articolului 3 alineatul (1) literele (b) și (c), iar articolul 3 alineatul (3) nu s-ar aplica niciodată cu privire la aceste forme.

16 — În prezenta cauză, această opinie reiese din observațiile Stokke și ale Opsvik formulate în procedura principală, precum și din observațiile guvernelor italian și portughez, precum și ale Comisiei.

17 — A se vedea Liniile directoare privind procedurile în fața OAPI, adoptate recent prin Decizia nr. EX-13-5 a președintelui OAPI din 4 decembrie 2013 (denumite în continuare „Liniile directoare OAPI”), partea B, secțiunea 4 (Motive absolute de refuz al înregistrării), punctul 2.5.2. A se vedea de asemenea Folliard-Monguiral, A., Rogers, D., „The protection of shapes by the Community trade mark”, în *European intellectual property review*, 2003, volumul 25, p. 173.

18 — Această opinie este formulată în cadrul observațiilor Hauck și – cu anumite rezerve – în cadrul observațiilor guvernelor german, polonez și ale guvernului Regatului Unit.

19 — A se vedea Fezer, H., „MarkenG § 3”, în H. Fezer (ed.), *Markenrecht*, ediția a patra, München, Beck, 2009, punctul. 663, Eisenführ, G., „Art 7”, în G. Eisenführ, D. Schennen (ed.), *Gemeinschaftsmarkenverordnung*, ediția treia, Wolters Kluwer, Köln, 2010, punctul 197, și de asemenea Firth, A., Gredley, E., Maniatis, S., „Shapes as trade marks: public policy, functional considerations and consumer perception”, în *European intellectual property review*, 2001, volumul 23, p. 92.

52. În plus acceptarea unei interpretări atât de restrictive nu ar priva prevederea în discuție doar de conținutul ei normativ. Această interpretare s-ar opune de asemenea și premisei potrivit căreia cele trei criterii prevăzute la articolul 3 alineatul (1) litera (e) ar urmări un scop comun²⁰.

53. Înainte să trecem la concluzia cu privire la interpretarea articolului 3 alineatul (1) litera (e) prima liniuță, dorim să ne referim la jurisprudența Curții cu privire la a doua liniuță a acestei prevederi. Menționăm că această prevedere interzice înregistrarea semnelor constituite exclusiv „din forma produsului necesar obținerii unui rezultat tehnic”. În Hotărârea Philips, Curtea a constatat că acest motiv se referă la formele ale căror *caracteristici esențiale* (sublinierea noastră) corespund unei funcții tehnice. Instituirea caracterului exclusiv inerent protecției mărcilor nu poate împiedica producătorii concurenți să ofere produse care să îndeplinească aceleași funcții tehnice. El nu poate priva producătorii nici de posibilitatea de a alege soluția pe care doresc să o utilizeze pentru obținerea unui anumit rezultat tehnic. În situația în care caracteristicile funcționale esențiale ale formei produsului se datorează exclusiv rezultatului tehnic, dispozițiile articolului 3 alineatul (1) litera (e) a doua liniuță din directivă exclud de la înregistrare un semn constituit din această formă, chiar dacă rezultatul tehnic în discuție poate fi obținut și prin intermediul altor forme²¹.

54. În opinia noastră, având în vedere că cele trei motive menționate la articolul 3 alineatul (1) litera (e) din directivă vizează același obiectiv, considerațiile ce precedă se aplică și motivului care exclude înregistrarea unui semn constituit exclusiv „din forma impusă de chiar natura produsului”.

55. În continuarea acestor considerații, susținem opinia potrivit căreia articolul 3 alineatul (1) litera (e) prima liniuță din directivă exclude înregistrarea unei mărci ale cărei caracteristici esențiale rezultă din natura respectivului produs și sunt deci condiționate de funcția utilitară a produsului în cauză.

56. În opinia noastră, trebuie luate în considerare următoarele împrejurări. Unele caracteristici ale formei prezintă o importanță deosebită pentru funcția produsului respectiv. Acestea pot fi caracteristici ale formei care cu greu pot fi calificate ca necesare obținerii „unui rezultat tehnic” în sensul articolului 3 alineatul (1) litera (e) a doua liniuță din directivă.

57. Deoarece este vorba despre acele caracteristici care sunt esențiale pentru funcția produsului în cauză, acestea reprezintă cu certitudine și caracteristici pe care consumatorul le caută și la produsele concurente. Din perspectivă economică, acestea sunt caracteristici ale formei care nu au înlocuitor echivalent corespunzător (caracteristică optimă de înlocuire).

58. Înregistrarea acestor caracteristici în favoarea unui singur operator economic ar priva întreprinderile concurente de posibilitatea de a da produselor lor o formă care ar fi la fel de adecvată în folosire. Titularul mărcii ar dispune, astfel, de un avantaj considerabil, care ar produce efecte negative asupra structurii concurenței de pe respectiva piață.

59. În lumina tuturor considerațiilor de mai sus, avem certitudinea că articolul 3 alineatul (1) litera (e) prima liniuță din directivă exclude în mod vădit înregistrarea unor forme ale căror caracteristici substanțiale derivă din funcția produsului respectiv. Câteva exemple în acest sens ar fi picioarele fixate de o suprafață orizontală în cazul unei mese sau o talpă ortopedică cu bride în formă de „v” în cazul șlapilor de plajă. Totuși, prevederea în discuție poate prezenta și o relevanță deosebită la verificarea admisibilității mărcilor constituite din formele unor produse industriale mai complexe, ca de exemplu forma corpului unui iaht sau a elicei unui avion.

20 — În prezenta cauză, Comisia presupune – în opinia noastră, în mod neîntemeiat – că motivul de refuz de la prima liniuță a prevederii în discuție ar avea un caracter diferit de cel al motivelor menționate la celelalte două liniuțe, respectiv la a doua și la a treia liniuță. În opinia Comisiei, acest motiv nu vizează monopolizarea anumitor caracteristici esențiale ale produselor, ci ar servi împiedicării creării unui „monopol natural” cu privire la produs ca atare, așadar a unei situații în care singura formă posibilă a produsului ar fi rezervată unui singur operator, ceea ce ar anihila complet orice formă de concurență.

21 — Hotărârea Philips, EU:C:2002:377, punctele 79 și 83.

60. În acest sens trebuie luată în considerare și împrejurarea că, în ceea ce privește motivele de refuz sau de nulitate vizate la articolul 3 alineatul (1) literele (b), (c) și (d) din directivă, legiuitorul a prevăzut posibilitatea dobândirii caracterului distinctiv prin utilizare în conformitate cu articolul 3 alineatul (3) din directivă.

61. Aplicarea motivului de refuz sau de nulitate, la care se referă articolul 3 alineatul (1) litera (e) prima liniuță din directivă, nu poate fi însă evitată în temeiul articolului 3 alineatul (3). Aplicarea acestui motiv înseamnă, așadar, că înregistrarea respectivei forme este exclusă în mod definitiv. Această considerație este conformă cu scopul urmărit de prevederea în cauză, în măsura în care aceasta din urmă vizează evitarea posibilității monopolizării prin demonstrarea caracterului distinctiv al unor caracteristici esențiale ale formei, care prezintă relevanță pentru funcția respectivului produs.

62. În plus, la interpretarea articolului 3 alineatul (1) litera (e) prima liniuță din directivă trebuie luată în considerare împrejurarea, care apare și la aplicarea motivului prevăzut la a doua liniuță, potrivit căreia înregistrarea unei mărci care reprezintă forma produsului poate împiedica utilizarea nu numai a respectivei forme, ci și a unor forme similare. În cazul înregistrării semnelor a cărui formă este constituită exclusiv din caracteristici impuse de chiar natura produsului, numeroase forme alternative ar putea deveni inaccesibile pentru producătorii concurenți²².

63. Această constatare prezintă o relevanță deosebită în ceea ce privește forma unor obiecte uzuale, cu posibilități de inovare limitate de cerințele realizării unui rezultat funcțional. Această împrejurare justifică inadmisibilitatea înregistrării unor astfel de forme, ale căror caracteristici esențiale sunt definite exclusiv de funcția utilitară a respectivului produs.

64. În opinia noastră, motivul de refuz sau de nulitate de la articolul 3 alineatul (1) litera (e) prima liniuță nu se aplică, în schimb, în cazul formelor care, pe lângă caracteristicile funcționale ale categoriei respective (caracteristici funcționale generice), au și alte caracteristici importante. Aceste caracteristici nu pot rezulta însă în mod nemijlocit din funcția respectivului produs și trebuie să constituie exclusiv manifestarea unei aplicații speciale a acestei funcții. O astfel de aplicație specială poate fi, de exemplu, mânerul unei periuțe de dinți în forma unui personaj de basm sau cutia de rezonanță a unei chitare într-o formă care se abate de la imaginea obișnuită a unui asemenea instrument.

65. În lumina tuturor considerațiilor de mai sus, în opinia noastră, răspunsul la întrebarea 1 litera a) formulată de către instanța de trimitere trebuie să fie următorul: articolul 3 alineatul (1) litera (e) prima liniuță din directivă se referă la o formă ale cărei caracteristici esențiale rezultă din însăși natura produsului, fără să prezinte relevanță dacă acest produs poate avea și forme alternative.

66. Având în vedere considerațiile de mai sus, nu este necesar să se răspundă la întrebarea 1 litera b).

C – Interpretarea articolului 3 alineatul (1) litera (e) a treia liniuță din directivă (a doua întrebare)

67. A doua întrebare formulată de instanța de trimitere se referă la o serie de probleme care privesc interpretarea motivului de refuz sau de nulitate în cazul semnelor constituite dintr-o „form[ă] care dă valoare substanțială produsului”.

22 — Cu privire la articolul 7 alineatul (1) litera (e) punctul (ii) din Regulamentul nr. 40/94, a se vedea Hotărârea Lego Juris/OAPI, EU:C:2010:516, punctul 56.

68. Din decizia de trimitere rezultă că, în procedura principală, Stokke și Opsvik contestă constatarea *Gerechtshof 's-Gravenhage* în temeiul căreia forma în cauză ar fi exclusă de la înregistrare deoarece ar fi foarte atractivă și ar conferi o valoare superioară scaunului Tripp Trapp. Aceștia au arătat că consumatorii ar cumpăra scaunul Tripp Trapp în special pentru că ar fi solid, sigur, funcțional și ergonomic. În plus, în pofida faptului că îi influențează valoarea, designul acestui scaun nu ar constitui motivul principal pentru achiziție.

69. Dorim să menționăm cu titlu introductiv că modul de redactare a articolului 3 alineatul (1) litera (e) a treia liniuță nu este clar. Acest aspect reiese și din marile discrepanțe în interpretarea acestuia²³.

70. Credem că toate posibilitățile de interpretare a articolului 3 alineatul (1) litera (e) a treia liniuță avute în vedere de doctrină și de jurisprudență se întemeiază pe premise teleologice similare. Aceste considerații pornesc de la premisa că scopul interzicerii înregistrării formelor care dau valoare substanțială produsului constă în delimitarea protecției mărcii de protecția celorlalte bunuri imateriale (care sunt protejate în calitate de desene și modele industriale sau pe baza drepturilor de autor). În ceea ce privește interpretarea dispoziției în cauză, trebuie să se evite, așadar, situația în care dreptul mărcilor ar fi utilizat exclusiv în scopuri care vizează alte drepturi de proprietate intelectuală²⁴.

71. Ipoteza unor criterii teleologice similare nu conduce însă la o interpretare unitară a articolului 3 alineatul (1) litera (e) a treia liniuță din directivă.

72. În acest sens, se poate face trimitere la două direcții care se creionează în cadrul jurisprudenței. O direcție este reprezentată în special de jurisprudența instanțelor germane, iar cealaltă direcție este cea a camerei de recurs a OAPI și a Tribunalului Uniunii Europene.

73. În lumina jurisprudenței *Bundesgerichtshof*²⁵ și a doctrinei germane²⁶, prevederea în discuție exclude înregistrarea unei forme atunci când calitățile estetice ale produsului, care ar rezulta din forma sa, ar fi atât de importante încât funcția principală a mărcii și-ar pierde semnificația ca indicație a originii. În schimb, dacă pentru persoanele interesate de comercializarea produsului în cauză forma estetică nu ar prezenta relevanță exclusivă pentru produs ca atare, ci această formă ar apărea doar ca „ingredient” al produsului, a cărui funcție utilitară sau destinație s-ar baza pe alte caracteristici, înregistrarea ar fi admisibilă.

74. În lumina interpretării prezentate, motivul de refuz sau de nulitate în discuție ar viza în special operele de artă plastică și de artă aplicată, precum și produsele industriale cu funcție pur decorativă. În schimb, aceasta nu ar exclude înregistrarea formelor produselor care, pe lângă funcția decorativă, ar dispune și de alte funcții utilitare, cum ar fi cazul unui scaun sau al unui fotoliu²⁷.

23 — Autorii unui studiu comandat de Comisie și prezentat de Max-Planck-Institut für Immaterialgüter- und Wettbewerbsrecht (Institutul Max Planck pentru Bunuri Imateriale și Dreptul Concurenței) menționează, de exemplu, că *ratio legis* a prevederii nu ar fi clară și propun abrogarea sau modificarea acesteia; a se vedea *Study of the overall functioning of the European trade mark system*, München, 2011, punctele 2.32-2.33, p. 72-73 (disponibil pe pagina de internet http://ec.europa.eu/internal_market/indprop/tm/index_en.htm). Propunerea de reformare a directivei, care, în prezent, se află în curs de examinare, prevede însă păstrarea nemodificată a modului de redactare a acestei prevederi [COM(2013) 162 din 23 aprilie 2013].

24 — A se vedea Concluziile avocatului general Ruiz-Jarabo Colomer prezentate în cauza *Philips*, C-299/99, EU:C:2001:52, punctele 30 și 31.

25 — A se vedea Hotărârea din 24 mai 2007, „Parbriz” (I ZB 37/04) BGH GRUR 2008, 71, subpunctul 23. *Bundesgerichtshof* a renunțat la jurisprudența sa din anii '50, și anume la Hotărârea din 22 ianuarie 1952, „Figurine Hummel” (I ZR 68/51) BGHZ 5, 1, și la Hotărârea din 9 decembrie 1958, „Vaza Rosenthal” (I ZR 112/57, BGHZ 29, 62, 64).

26 — A se vedea Fezer, *loc. cit.*, punctul 696, Eisenführ, *loc. cit.*, punctul 201.

27 — A se vedea de exemplu Hotărârea *Bundespatentgericht* (instanța federală pentru brevete din Germania) din 8 iunie 2011, „Fotoliul Barcelona” [26 W (pat) 93/08], cu privire la forma așa-zisului fotoliu Barcelona, proiectat de renumitul arhitect german Ludwig Mies van der Rohe. Instanța germană a constatat că aspectul exterior în cauză nu ar îndeplini condițiile anulării mărcii ca o formă care dă valoare substanțială produsului, deoarece scopul utilizării și funcția acestuia ar fi în primul rând utilizarea ca mobilier pentru șezut, care, pe lângă aspectele de ordin estetic, ar trebui să respecte și cerințe ergonomice.

75. Practica decizională a OAPI merge în cealaltă direcție, confirmată prin hotărârea Tribunalului pronunțată în cauza Bang & Olufsen/OAPI (Forma unui difuzor)²⁸.

76. În lumina acestei hotărâri, constatarea că forma produsului îi dă acestuia valoare substanțială nu exclude ca și alte caracteristici ale acestui produs să îi poată conferi valoare substanțială, ca de exemplu, în cazul unui difuzor, calitățile sale de ordin tehnic. Într-o formulare diferită, chiar și împrejurarea că designul respectivului produs ar reprezenta un criteriu deosebit de important pentru cumpărător ar confirma că forma dă o valoare substanțială produsului. În acest sens, este lipsit de relevanță că cumpărătorul ar lua în considerare și alte caracteristici ale produsului în cauză²⁹. Această interpretare este aplicată în mod constant în practica OAPI³⁰.

77. În lumina primei direcții jurisprudențiale, reprezentată în special de jurisprudența instanțelor germane, motivul de la a treia liniuță se aplică doar în situații în care calitățile estetice ale formei în discuție ar fi atât de importante încât funcția principală a mărcii și-ar pierde semnificația. Această situație se constată atunci când valoarea economică a produsului în discuție se bazează exclusiv pe design, cum este cazul operelor de artă aplicată sau al unor produse industriale de colecție.

78. În ceea ce ne privește, acest punct de vedere este îndoielnic. Suntem de acord, desigur, că, având în vedere natura sa, forma unei opere de artă, în special a unei opere de artă aplicată, nu poate îndeplini funcția unei mărci în raport cu această operă. Totuși, în opinia noastră, împrejurarea că forma în discuție constituie exclusiv un obiect estetic și astfel nu poate asigura funcția unei mărci nu reprezintă singura situație care intră în domeniul de aplicare al dispoziției în discuție. Nu putem fi, așadar, de acord cu premisa esențială a acestei opinii, potrivit căreia noțiunea „forma care dă valoare substanțială produsului” se referă doar la situații în care valoarea economică a unui produs se bazează exclusiv pe forma sa estetică.

79. În opinia noastră, prevederea în discuție trebuie interpretată într-un sens conform cu scopul general urmărit prin articolul 3 alineatul (1) litera (e) din directivă. Această prevedere este menită să împiedice utilizarea protecției mărcii în alt scop decât cel pentru care a fost instituită, cum ar fi în special obținerea unui avantaj nelocal pe piață, care nu se bazează pe o concurență întemeiată pe prețuri și pe calitate.

80. În accepțiunea noastră, motivul menționat la articolul 3 alineatul (1) litera (e) a treia liniuță este menit să împiedice monopolizarea acestor caracteristici exterioare ale respectivului produs care nu îndeplinesc nici o funcție tehnică, nici utilitară și care, în același timp, sporesc în mod considerabil atractivitatea produsului și exercită o mare influență asupra preferințelor consumatorilor.

81. În cadrul acestei interpretări, domeniul de aplicare al motivului menționat la a treia liniuță a prevederii menționate nu se limitează la opere de artă sau de artă aplicată. Acesta cuprinde și toate obiectele uzuale, pentru care designul este unul dintre factorii esențiali care determină atractivitatea și, astfel, și succesul economic al produsului respectiv.

82. În acest sens, nu ne referim numai la produse de un anumit tip care se cumpără de regulă din cauza formei lor estetice, cum ar fi bijuteriile sau tacâmurile decorative.

28 — Această hotărâre (T-508/08, EU:T:2011:575) a avut ca obiect o acțiune introdusă împotriva Camerei întâi de recurs a OAPI din 10 septembrie 2008 (cauza R 497/2005-1).

29 — În ceea ce privește aplicarea articolului 7 alineatul (1) litera (e) punctul (iii) din Regulamentul nr. 40/94, a se vedea Hotărârea Bang & Olufsen împotriva OAPI (Forma unui difuzor), EU:T:2011:575, punctele 73 și 77. O interpretare similară, în sens mai larg, care nu se limitează la produse cu funcție pur decorativă, este reprezentată și în doctrină; a se vedea Folliard-Monguiral, Rogers, *loc. cit.*, p. 175, Firth, Gredley, Maniatis, *loc. cit.*, p. 94.

30 — A se vedea hotărârile camerelor de recurs ale OAPI cu privire la forma scaunului „Alu-Chair”, proiectat de arhitecții americani Charles și Ray Eames (Hotărârea din 14 decembrie 2010 în cauza R 486/2010-2), și cu privire la sticla proiectată de designerul egiptean Karim Rashid în forma unui diamant (Hotărârea din 23 mai 2013 în cauza R 1313/2012-1), precum și Liniile directe ale OAPI, partea B, secțiunea 4, punctul 2.5.4.

83. În opinia noastră, prevederea în discuție se referă și la produsele care nu sunt considerate obiecte decorative în general și în cazul cărora un anumit segment de piață conferă o importanță deosebită esteticii formei. Un exemplu în acest sens ar fi cazul mobilierului proiectat de designeri.

84. Este adevărat că nimeni nu cumpără un difuzor pentru a-l expune într-un colț al încăperii, ca obiect de decorațiune interioară. Cu toate acestea, pentru un anumit segment de piață, forma difuzorului determină, fără îndoială, atractivitatea acestuia.

85. Propunerea noastră privind interpretarea care trebuie dată prevederii în discuție ia în considerare faptul că un anumit produs poate îndeplini multiple funcții. Fără îndoială, un produs poate satisface, pe lângă funcția sa utilitară inițială (de exemplu un difuzor în calitate de aparat pentru ascultat muzică), și alte nevoi ale consumatorului. Este posibil ca valoarea substanțială a unui produs să nu rezulte numai din caracteristicile care servesc aplicării funcției sale uzuale, ci și din calitățile sale estetice (un difuzor poate îndeplini, de exemplu, și o funcție decorativă). În opinia noastră, situația în care produsul în discuție îndeplinește, pe lângă funcția sa estetică, și o funcție utilitară nu poate exclude aplicarea articolului 3 alineatul (1) litera (e) a treia liniuță din directivă. Acesta considerăm că este cazul articolelor proiectate de designeri, a căror formă prezintă caracteristici de natură estetică ce constituie motivul principal sau cel puțin unul dintre motivele esențiale ale deciziei de cumpărare luate de consumator.

86. În schimb, întrebarea privind împrejurările factuale care trebuie luate în considerare pentru a demonstra că forma dă „valoare substanțială” produsului în discuție [întrebarea 2 literele a), c) și d)] trebuie examinată separat.

87. Întrebarea instanței de trimitere se referă în special la eventuala necesitate de a lua în considerare modul percepției formei în discuție de către publicul vizat.

88. În primul rând, am dori să menționăm că, prin simplificare, motivele de refuz sau de nulitate menționate la articolul 3 alineatul (1) din directivă pot fi împărțite în două grupe. Prima grupă ar cuprinde acele motive care vizează admisibilitatea înregistrării din perspectiva consumatorului, deoarece se referă la semne care nu au caracteristici distinctive, care nu pot da destinatarului indicii cu privire la originea bunurilor sau care pot induce în eroare destinatarul [literele (b) și (g)]. Cealaltă grupă este compusă din motive care servesc și protecției întreprinderilor concurente deoarece urmăresc ca anumite semne să rămână în domeniul public [literele (c) și (e)].

89. Pentru a verifica semnul în cauză din perspectiva apartenenței sale la prima grupă, trebuie să se ia în considerare în mod obligatoriu modul în care semnul este perceput de publicul relevant³¹. În cazul celei de a doua grupe de criterii, percepția semnului trebuie privită dintr-o perspectivă mai largă. Se va lua în considerare atât percepția semnului de către destinatarii produsului, cât și consecințele economice ale faptului că semnul este înregistrat pentru o singură întreprindere. Cu alte cuvinte, trebuie apreciat dacă înregistrarea semnului nu poate avea o influență negativă asupra posibilității introducerii unor produse concurente pe piață.

90. Cu privire la interpretarea unei dispoziții analoge articolului 3 alineatul (1) litera (e) a doua liniuță din directivă, Curtea a hotărât că percepția asupra semnului a consumatorului mediu nu este un element decisiv, ci poate constitui, cel mult, un element de apreciere util pentru autoritatea competentă atunci când aceasta determină caracteristicile esențiale ale semnului³².

31 — Hotărârea Koninklijke KPN Nederland, C-363/99, EU:C:2004:86, punctele 34 și 56, și Hotărârea Deutsche SiSi-Werke/OAPI, C-173/04 P, EU:C:2006:20, punctele 60-63.

32 — În ceea ce privește articolul 7 alineatul (1) litera (e) punctul (ii) din Regulamentul nr. 40/94, a se vedea Hotărârea Lego Juris/OAPI, C-48/09 P, EU:C:2010:516, punctul 76. De asemenea, cu privire la punctul (iii) al acestui articol, a se vedea Hotărârea Bang & Olufsen/OAPI (Forma unui difuzor), EU:T:2011:575, punctul 72.

91. Considerăm că în cadrul interpretării articolului 3 alineatul (1) litera (e) a treia liniuță din directivă se poate aplica un raționament similar.

92. Nu excludem ca, în cadrul aplicării articolului 3 alineatul (1) litera (e) a treia liniuță din directivă, percepția prezumată a consumatorului să poată prezenta o importanță mai mare decât la aplicarea celei de a doua liniuțe a acestei dispoziții. Spre deosebire de formele necesare obținerii unui rezultat tehnic (a doua liniuță), aprecierea dacă respectiva formă dă valoare substanțială produsului (a treia liniuță), de exemplu prin caracteristicile sale estetice, necesită luarea în considerare a punctului de vedere al consumatorului mediu.

93. Totuși, după cum am subliniat la punctul 89 din prezentele concluzii, percepția respectivei forme de către consumator nu constituie însă un criteriu de evaluare decisiv. Aceasta este una dintre multele constatări factuale, în principiu obiective, menite să demonstreze că influența caracteristicilor estetice ale respectivei forme este atât de importantă încât, în cazul în care acestea ar rămâne rezervate unei întreprinderi, s-ar denatura concurența pe respectiva piață. Alte împrejurări de acest tip sunt, de exemplu, natura categoriei de produse în discuție, valoarea artistică a formei în cauză, caracterul ei diferit în raport cu celelalte forme uzuale pe respectiva piață, diferența considerabilă de preț în comparație cu produse industriale concurente cu caracteristici similare, elaborarea de către producător a unei strategii de comercializare care subliniază în principal caracteristicile estetice ale respectivului produs³³.

94. În lumina tuturor considerațiilor de mai sus, opinăm că, pentru a răspunde la întrebarea 2 litera b) formulată de către instanța de trimitere, se impune a considera că noțiunea de formă „care dă valoare substanțială produsului” în sensul articolului 3 alineatul (1) litera (e) a treia liniuță din directivă se referă la forma ale cărei caracteristici de ordin estetic constituie unul dintre aspectele decisive care influențează valoarea de piață a respectivului produs și care reprezintă de asemenea unul dintre motivele principale care stau la baza deciziei de cumpărare din partea consumatorului. Această interpretare nu exclude posibilitatea ca produsul să aibă și alte caracteristici considerate importante de către consumator.

95. În schimb, în ceea ce privește interogațiile formulate la întrebarea 2 literele a), c) și d), trebuie să se arate că percepția consumatorului mediu constituie una dintre împrejurările care trebuie luate în considerare la aprecierea aplicabilității motivului în discuție, printre altele alături de aspecte cum ar fi natura categoriei de produse în discuție, specificitatea acestei forme în raport cu alte forme prezentate în general pe piața respectivă, valoarea artistică a formei în discuție, diferența considerabilă de preț în comparație cu produsele industriale concurente sau existența unei strategii de comercializare care subliniază în principal caracteristicile de ordin estetic ale produsului în cauză. Niciuna dintre aceste împrejurări nu este decisivă în sine.

D – Posibilitatea aplicării cumulative a motivelor de la articolul 3 alineatul (1) litera (e) prima și a treia liniuță din directivă (a treia întrebare)

96. A treia întrebare formulată de instanța de trimitere se referă la posibilitatea aplicării cumulative a celor două motive distincte de refuz sau de nulitate care sunt menționate în mod corespunzător la articolul 3 alineatul (1) litera (e) prima și a treia liniuță.

97. Din decizia de trimitere reiese că această întrebare se referă la admisibilitatea înregistrării unui semn reprezentat de o formă tridimensională, ale cărei caracteristici, pe de o parte, dau respectivului produs valoare substanțială (a treia liniuță), însă, pe de altă parte, sunt impuse de chiar natura produsului (prima liniuță).

33 — A se vedea în acest sens situațiile de fapt luate în considerare de către Curte cu privire la articolul 7 alineatul (1) litera (e) punctul (iii) din Regulamentul nr. 40/90 în Hotărârea Bang & Olufsen/OAPI (Forma unui difuzor), EU:T:2011:575, punctele 74 și 75.

98. În ceea ce privește admisibilitatea acestui cumul, părțile din procedură au opinii divergente³⁴.
99. Credem că răspunsul la întrebarea formulată rezultă, într-o anumită măsură, din structura normativă a articolului 3 alineatul (1) litera (e) din directivă, care cuprinde trei condiții alternative, dintre care fiecare reprezintă câte un motiv de refuz sau de nulitate a înregistrării autonom. Această structură a prevederii pare să excludă aplicarea sa într-o situație în care niciunul din cele trei criterii nu este aplicabil pe deplin.
100. Acest punct de vedere este susținut și de o interpretare literală. În lumina modului de redactare a acestei prevederi, fiecare din cele trei motive alternative enumerate la articolul 3 alineatul (1) litera (e) din directivă se referă la semne constituite „exclusiv” din forme care sunt descrise la liniuțele corespunzătoare.
101. Pe de altă parte, la o interpretare teleologică a articolului 3 alineatul (1) litera (e) din directivă, constatăm că, după cum am menționat deja, această prevedere servește unui scop unic și general. Fiecare dintre motivele menționate la diferitele liniuțe este menit să împiedice o situație în care exclusivitatea semnului respectiv ar conduce la monopolizarea unor caracteristici esențiale ale produsului, care derivă din forma acestuia.
102. În interpretarea dată de noi articolului 3 alineatul (1) litera (e), aplicarea criteriului de la prima liniuță nu exclude aspectul ca produsul în discuție să poată lua diferite forme, iar aplicarea criteriului de la a treia liniuță nu exclude posibilitatea ca produsul să îndeplinească, pe lângă funcția estetică, și alte funcții la fel de importante pentru consumator.
103. În lumina acestei interpretări a articolului 3 alineatul (1) litera (e) din directivă, în opinia noastră, aplicarea cumulativă a criteriilor în cauză nu este indispensabilă pentru realizarea obiectivului acestei dispoziții.
104. În situația în care, în prezenta cauză, instanța națională ar considera că forma scaunului Tripp Trapp îi dă acestuia o valoare substanțială în sensul articolului 3 alineatul (1) litera (e) a treia liniuță din directivă și că, așadar, îndeplinește întru totul premisele aplicării acestui motiv, aspectul că această formă prezintă și alte caracteristici, precum siguranța sau ergonomia, care ar fi putut fi luate în considerare în plus din perspectiva motivului de la articolul 3 alineatul (1) litera (e) prima liniuță din directivă, nu ar prezenta relevanță.
105. Propunerea privind interpretarea articolului 3 alineatul (1) litera (e) din directivă nu exclude, așadar, posibilitatea ca aceleași împrejurări să facă obiectul unor analize paralele din perspectiva aplicabilității unuia sau mai multor motive la care se face referire la diferitele liniuțe. Refuzul sau nulitatea înregistrării este posibilă numai cu condiția îndeplinirii integrale a condițiilor de aplicare a cel puțin unuia dintre aceste motive.
106. La final am dori însă să formulăm o obiecție la această propunere de interpretare a prevederii în discuție.

34 — Hauck, guvernul polonez și guvernul Regatului Unit propun ca această cumulare să fie declarată admisibilă, celelalte părți interesate exclud această posibilitate.

107. Am dori în special să menționăm că aplicarea cumulativă a motivelor prevăzute la articolul 3 alineatul (1) litera (e) din directivă ar trebui admisă în cazul semnelor care sunt percepute de către consumator doar ca un ansamblu de forme diferite. Ne referim aici la semnele care reprezintă mai multe obiecte distincte, cum ar fi, de exemplu, reprezentarea construcției unei stații de benzinărie sau amenajarea interioară a unui magazin de retail³⁵, așadar acelea care nu reprezintă forma produsului, ci redau în mod concret condițiile în care se prestează respectivul serviciu.

108. În opinia noastră, în cazul în care presupunem că „ansamblul” de semne de acest tip poate îndeplini funcțiile unei mărci, la aplicarea dispozițiilor articolului 3 alineatul (1) litera (e) din directivă ar trebui luată în considerare și posibilitatea cumulării unor criterii.

109. Această problemă depășește însă cadrul prezentei cauze.

110. În lumina motivelor prezentate, cu privire la cea de a treia întrebare, opinăm că semnul ca atare poate fi examinat concomitent din perspectiva diferitelor motive prevăzute la articolul 3 alineatul (1) litera (e) prima și a treia liniuță, însă un motiv de refuz sau de nulitate a înregistrării mărcii este aplicabil numai atunci când condițiile de aplicare a cel puțin unuia dintre aceste motive sunt îndeplinite în totalitate.

VI – Concluzie

111. Având în vedere considerațiile de mai sus, propunem Curții să răspundă după cum urmează la întrebările preliminare adresate de Hoge Raad der Nederlanden:

- „1) Noțiunea de formă «impusă de chiar natura produsului» în sensul articolului 3 alineatul (1) litera (e) prima liniuță din Prima directivă 89/104/CEE a Consiliului din 21 decembrie 1988 de apropiere a legislațiilor statelor membre cu privire la mărci se referă la forma ale cărei caracteristici esențiale rezultă integral din natura produsului respectiv. Aspectul că produsul poate prezenta și alte forme alternative nu prezintă relevanță.
- 2) Noțiunea de formă «care dă valoare substanțială produsului» în sensul articolului 3 alineatul (1) litera (e) a treia liniuță din directivă se referă la forma ale cărei caracteristici de ordin estetic reprezintă unul dintre factorii principali la determinarea valorii de piață și care în același timp constituie unul dintre motivele principale care stau la baza deciziei de cumpărare din partea consumatorului. Această interpretare nu exclude posibilitatea ca produsul să aibă și alte caracteristici importante pentru consumator.

Perceperea de către consumatorul mediu este una dintre împrejurările care trebuie luate în considerare la examinarea aplicabilității motivului în discuție, alături de alte împrejurări cum ar fi natura categoriei de produse în discuție, valoarea artistică a formei în cauză, specificitatea acestei forme în raport cu alte forme prezentate în general pe piața respectivă, o diferență considerabilă de preț în comparație cu produse concurente sau existența unei strategii de comercializare care subliniază în principal caracteristicile estetice ale produsului în cauză. Niciuna dintre aceste împrejurări nu este decisivă în sine.

- 3) Același semn poate fi examinat concomitent din perspectiva diferitelor motive de la articolul 3 alineatul (1) litera (e) prima și a treia liniuță din directiva menționată, însă un motiv de refuz sau de nulitate a înregistrării este aplicabil numai atunci când condițiile de aplicare a cel puțin unuia dintre aceste motive sunt îndeplinite în totalitate.”

35 — Cu privire la amenajarea interioară a unui magazin, a se vedea hotărârea Cour de cassation (Curtea de Casație) franceze din 11 ianuarie 2000, nr. 97-19.604, și cauza Apple (C-421/13, procedură pendinte).